

BUNJEVAČKO KOLO

OMLADINSKI ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA III

JUL - OKTOBAR

KNJ. II SV. 11

Omladino

probudi se. Otvori oči i pogledaj u zenicu grube stvarnosti života. Neka je dosta sanjarija i imaginacija. Neka je dosta lepih obećanja i veselih provoda. Pokaži omladino i svoju radnu stranu. Pokaži svoje ja! Otvori svoje srce, iznesi svoje želje i traži jednom istinu.

Nismo više u onome stadiju, kada je trebalo svršiti školu, pa da se bore za tebe, kako bi te predobili nudeći ti nameštenje. Za to moja draga omladino treba zaboraviti. Danas po izlasku iz škole nailazimo na jedno ogromno takmičenje. Takmičenje za opstanak! Danas treba dokazati i pored nemilosrdne „protekcije“ da si zaista sposoban za život.

O današnja omladino, što radiš? Zabavljaš se po noćnim lokalima i kukaš kako je teško doći do nameštenja. Gadno se varate mladi ljudi, ako mislite da je to junaštvo: provesti celu noć lumpujući, pa sutradan se obući u čisto odelo i izaći pred svet, koji će reći: „... ta on je školovan...“

Treba se probiti kroz život radeći. Raditi, stvarati, živeti za narod, to treba da je misao vodiljka svakog mladog čoveka. Treba da imate na umu omladinci, da od vas narod očekuje ne samo dobrog činovnika, nego da mu budeš i prosvetitelj. Nikada nemojte izgubiti iz vida: „Ko za narod radi i živi, večno će živeti!“

Nije inteligencija izbegavanje društva onog odrpanog i pocpanog seljaka. Baš naprotiv, on treba da ti je najmiliji, jer je glavni elemenat za rad. U njegovom društvu ćeš uvek imati prilike da upotrebiš svoje znanje: učeći ga, prosvećujući ga, onome, o čemu treba da zna svaki građanin ove države. Zar mislite da su zapadni narodi na drugi način došli na čelo ljudske kulture?! Ne, nisu! Njihova ideologija je baš u tome ležala, prosvetiti seljaka. A ko je to činio — inteligencija.

Vi ste se bacili na politiku. Zar zaboravljate, da je politika otrov? Ona je uništila mnogo veće i moćnije organizacije, nego što ste vi! Ona je mnogo puta dovela do kraha države, a

kamoli da nećete vi pojedinci propasti pod njenim otrovnim uticajem. Niste li videli, kako se dva rodena brata preko gledaju, samo zato, jer su raznih političkih pravaca. Lepo je biti demokrata, voleti istinu i boriti se za nju, ali ne umirati za politikom.

Politiku neka vode oni ljudi, koji ne moraju da se brinu, što će sutra pojesti. Neka je vode oni, koji su svega siti i presiti. Jer politiku voditi i istinu govoriti — a pogotovo sa praznim želudcem, isto je kao i biti voljen od naroda, a ne družiti se snjime i ne raditi za njega.

Pusti draga omladino politiku na miru i prihvati svoje pero, koje je jače od svih političkih obećanja i jače od silnog mača, koji će jednog dana i naše glave da poreže, ako budemo dovoljno radili, koliko se do sada pokazalo. Prihvatite se rada, mućnite svojim mozgovima, te udruženim snagama tražite ono što vam pripada — i dobićete. Pišite, govorite istinu — pa ćete pobediti.

Razumem vašu bojazan, da ste premladi za iznašanje svojih želja svom svetu na presto, ali treba imati u vidu da namama mladima svet stoji. Ako već stariji neće da nam pruže pravac i sretstva za naš rad, onda neka nas puste na miru i neka ne osujećuju naše namere, koje iako su možda za sada neostvarive, ali imaju svoju skorbu budućnost. Nažalost, kada nismo mi u tom veku, da nam se spremio i osigurao život kao njima unapred onda, neka nas ostave, ukoliko neće da našu potpomognu u našem pothvatu, jer oni ni toliko nisu u svoje vreme dali!

Nemoj dozvoliti omladino da trune u tebi, a imaš mesto i načina da izneseš svoje osećaje. Napiši, stvori, možda će baš tvoja biti ona, koja će nas izvesti iz ovog teškog položaja.

Dosta je mladih ljudi plemenske mržnje i međusobnog satiranja. Vikati na drugoga da je „mističar“ i „cinik“ je najlakše! Ali pokažite vi koji vičete, ono što je taj vaš „grešnik“ taj „izdajica“ pružio za vas, i za one koji su se usmrđeli od nerada.

Svaki onaj sin ove zemlje, koji radi, koji daje što najviše od sebe može, pa iako je to još za sada malo, prijatelj je države, prijatelj je naroda i treba da se potpomogne. Treba mu ići na ruku, jer on hoće dobro. On hoće napredak. Jer on stvara sistem opšte prosvete.

Narodi se mahnitom brzinom naoružavaju. Troše se milioni na artikle, koji će u budućnosti uništavati nas — nevine žrtve. I vi omladino bacate se na one koji rade, a sami niste u stanju da viknete, tamo gde vas smrt čeka, ništa. Baš ćete vi

biti glavni elemenat ovih ratnih smrtonosa. Pa ipak vi nemo
gledate na sve to!

Zašto se bojite reći istinu? Govorite glasno i recite onima,
koji se žele načičkati ratnim ordenima, da mi nismo voljni pro-
levati bratsku krv. Naši su očevi junački ginuli i duboko nato-
pili ovu zemlju svojom toplom krvlju. Mi, njihova deca hoćemo
da sačuvamo ono što su nam oni spremili, a ne da razaramo!
Mi hoćemo slogu. Hoćemo rad. Neka se oni sami pokolju, a nas
da ostave na miru, jer hoćemo da stvaramo i nadoknadimo sve
što nemamo, na mirni način, a ne da stičemo zemlje i grado-
ve, natopljene krvlju svoga rođenog brata.

Zato te ponovo opominjem draga omladino, prioni na rad,
dok je za vremena. Radi, bori se da pokažeš svima, da si živa,
da možeš, i hoćeš. Život je lep, samo onda, ako čovek ima svoje
ideale, za koje se bori. A naši ideali treba da je naš narod, koji
rado sluša nas, mlade i školovane ljude. Oni nas voli, dok go-
vorimo istinu. Naš narod je dobar, poslušan i miroljubiv, te ne
izigravajte njegovo poverenje.

Kada vide naši neprijatelji, da smo uspeli, uvući će svoje
visoko izdignute glave, a vama omladino rećiće: „Zauzmite na-
ša mesta, jer ste dostojniji od nas.“

Map.

X RAVAN POD SNEGOM

Poslepodne su blizine bile
Uvijene u bele svile
A daljine se krile
U ljubičastom pramenju.
A kad je sunce k'o krvavo oko
Plamenim suzama zaplakalo oproštaj,
I rasulo ih po ravni
Što spava pod morem kristala,
U svaku zvezdicu snega je pala
Pregršt krvavog plama.
Gle, k'o hiljade zrcala
I rubinskih igala
Što plešu u roju svetlaca
Sunce zadnje poljupce baca
Na ravan pod snegom.

Iza vidika još planu k'o vrutak neba
skrletnim prstima svuče svoj ognjeni skut
Sa ravni, na koji je nadigla svoj put.

Noć.

Moja jednostavna pod snegom je ravan!

Jednostavna ravan! z

A koliko puta je već meni davan

Na ispijanje

Kalež lepotinih otkrovenja?!

Koliko sluh duše ushitno zavaravan

Melodijama vetra, trave i oblaka?!

Oh, moja jednostavna ravan

Na čiji sneg seda sad noć

U čeličnom plaštu mesečine

K'o neki silni severnjački bog.

Gle.

U njenoj pratnji čudni se oglasi rog

K'o u pričama našim čarobnjak što duše

Čudotvorni starostavni.

Ah da. Ah da.

To o moje bije srce rodne ravni

I peva nemušto k'o u pričama čudotvornog glasan rog

Kog glasi neki snažni poganski bog

Stari starostavni.

S. Kovačić

Omladinska pesma

Dokle će mladost naša

Biti vezana o parče crna hleba?

Dokle će naša mladost da se koleba

Da li da zine istinom

i ode k' vragu

Il' da podvuče rep i kukavički ćuti

Za prosto parče hleba?!

A ko nam siše snagu?!

Kukavci smo mi i ništice.

Crkamo kad „bogova“ današnjih

Opijene ludo lupe pesti

Il' halapljivo mljaznu vilice.

*Pa gde je onda smisao bitisanja našeg?!
 Mi znamo da jesmo,
 I kukavički ostajemo gnjide
 A žuljevi naši ogromni
 Groznije od pustinjske piramide
 Pričaju svake noći samotničke
 Našu sramotu.
 I mi znamo i tajimo da smo gnjide.
 Zadovoljni oglodanom koskom
 Što bace nami oni
 Čije zlatne piramide
 Niču u bari krvavog nam znoja.
 A koja je to sila
 O braćo koja
 Što nas tako drži,
 Na dnu životnog gnoja?!*

Bartul Kujundžić

J E S E N

Došla je jesen. — Krenila se na put mlada devojčica, raspuštene kose, bosih nogu u tankoj, prozirnoj haljini od čipaka, izvezeni paukovom niti. Nosilo je sunce na zlećanim kolima, mesec joj svetlio put, rosa umivala lice i bose noge, a sunčev zrak ljubio grudi i usne. I gle, pošla je kao plaho devojče, a stigla na zemaljska vrata kao zrela žena, sa divnim bogatim plodovima i zrelim željama u dubokim tužnima očima...

— Oh, došla si draga, začeprika petao mamuzama do krvi, i pun neke nove snage i zadovoljstva, uzleti na jednu stabljiku kukuruza, zapevavši silan pozdrav jeseni...

Koke se slete, čitavo jato se okupi, a on je zvao, vikao šireći krila i čapkajući zrno po zrno, tepao, laskao, a graorke, belke, crvenke, hvatale su zrno i pevale pesmu jesenje gozbe.

Bogati plodovi su rudili...

Stigla je jesen; svuda su šaputali, svuda su pričali o tome velikom danu, kada je ona došla obasjana suncem i bogato kao princeza. — Jabuke su stenjale i pod teškim teretom pružale jedna drugoj ruku da im bude lakše; kruške su padale glavačke i zabadale nosove u pesak.. Teško je ovako živeti, stenja-

li su grozdovi, svi ćemo popucati i istrnuti, a nositi pesak će popiti svu našu krv. — Svuda se šaputalo i tužakalo na teret. Ruke i ramena lomila se pod bremenom teških plodova.

— Zrela zemlja otkrila je sve svoje draži, otkrila je svoje nabrekle dojke ljudima, da sišu snagu života...

I počela je jesenja gozba. Ljudi, žene, deca, uhvatili se u jedno kolo i pevaju pesmu: bogu, suncu i majičici zemlji. Sveće su gorele, a iz njihovih očiju vrcale su iskre. Pili su sa izvora života velikim peharima i igrali poganske igre u pijanom zanosu, topile se u živoj vatri, bobali jedno drugom sa usana krupne bobice grožđa, a njihovim žilama penušila se krv kao mlado vino.

Posle je breskva tajanstveno metnila prst na usne i šapnula: tišina a svoje drage listove raširila kao da pravi nekome sklonište.

Brojala je baka prevrćući smežuranim prstima izlizane brojanice, još devet nedelja, devet dana, devet časova, pa će ja umreti... brojala je stara sedeći na tronožnom stočiću u zavetrini, kupeći kasne jesenje sunčeve zrake. — Što sam imala sve sam dala, već polako umirem, nestaje me, nestaje svega, što me seća na život; i jedan žuti, izgleda poslednji listić sav smežuran od kiše i mraza sleti na njene suhe ruke, a vetar zazviždi poslednji marš kroz grane velikoga duda.

B.

PROŠTOR

*Predamnom zjapi ko neizvesno
u trenutku velikoga straha,
i u njemu ma nesvesno uvek hoću
moje misli, snagu bezgraničnog maha.*

*Šumi i struji kroz mene u meni
i hoću i kad nemogu,
i u kao u beskonačnoj seni
sve se zbiva u sistemu nedostižno strogu.*

Zjapi kroz svetlost i tamu
i kad miruje opet se zbiva
i ne razumevajući sve to čovek u ramu
slatko se smeje i sniva, sniva, sniva..

Predamnom zjapi ko neizvesno
u trenutku ogromnoga straha,
a ja bih da u to raspem vidljivo i svesno
moje misli, snagu bezgraničnog maha.

Bora K. Boreski

Ja hoću da postojim

Pokrenuta misao zalet se odlično i smelo
i zaleprša se kao povetarac u zraku,
da osmeh moj, iako prepun znanja, lak
ponese u beskrajnost hitno i veselo.

Gord sam jutros na misao svoje moći
i namere da budem srećan i jak,
jer kadgod sam hteo bio je to znak
da ću nešto naći, što nikad neće proći.

Jurio sam dugo pogledom ulicama sveta,
otkrivao i ono što niko više pokriti neće,
hteo sam i našao mnogo čovečije sreće
u svesti da ništa nema bez snažnog pokreta

Poći u svet i biti silan prostorom
biti prisutan svakoj ljudskoj svesti,
to znači sebe kao čoveka u večni nit splesti
jer čovek je istorija napornim prodorom.

Bora K. Boreski

Priča jedne male kuće

Zemlja nabijanica se sva stvrdla, tako dugo je ležala. Kako je zidić bio podlokan, ilovača se slepila u jednu grumen kada se srušio i svom silom lupio. Psi su prelazili od suseda ovamo i natrag čitave zime, te se ona još i ugazila kao kakva staza. Sused nije rekao ništa, ali su ukućani znali, da mu nije po volji, što je tako razgrađeno

Dosadilo je već jedared i njima. Budakom su prvo počistili mesto za temelj, zatim su nabijali ponovo. Dva dana već tutnje maljevi. Ni očuhu Jakovu ne ide posao od ruke, a bogami ni pastorku Grguru. Kad otvrdlu zemlj nabacaju na zid, onda u lenom ritmu nabijaju. Jakov će noćas bio u službi, pa mu malj sve teže iteže udara. Sad mu nije držalje dobro zaglavljeno, sad se zemlja lepi, te uža popuštaju i stalno ima što da grdi. Kad mu žena izađe još i koji kako, ali kad njena sestra Marga dođe da ga upućuje, kako će biti lepše i bolje, onda dugo grize brkove, dok besno ne vikne:

— Što si došla tu mudrovati; jesam li ja vaš sluga? Šta ti ne nabija taj tvoj školjo! Njemu ne smeš ni da spomeneš. I ti, kad tako dobro znaš i lajati možeš, uzmi malj od Grge i udri.

Marga obično prigušeno opsuje i udalji se sa:

— Samo da nismo na očigled suseda!...

Kad se već počelo smrkavati a šuraka Tuniše nije bilo iz službe, bes ga je svega naduo Šurak je obično dolazio u pola šest, a sada ga nema da pomogne i znali su, da do mrklog mraka neće ni doći. To je njihov bes sigurno osećao. Kad se što kod kuće radi, on ostane dugo u „službi“, a bogzna u kojoj je gostioni ta prekovremena služba. Grga je saosećao sa očuhom, ali nije hteo da govori dok stari ne počne. Svaka lopata zemlje što su je bacili među daske kidala im je već žile, ali su zato bacali i tukli maljevima kao da žele kameni zid da stvore. Nabijali su jedan drugom leđima okrenuti i dobro vreme sav razgovor je bio u tome, što bi Jakov prosuo koju kletvu ispod brka, našto bi Grga još jače zalupao maljem. To je sve išlo na račun šuraka i teče Tuniše.

Najedared je mrak počeo jače stezati, a sa crkve zazvoni pozdravljenje. Jakov pozdravljenje otpozdravi psovkom.

— Evo još ga nema. Da mu kažeš: dodi Tune, rano ići ćemo u svatove ili koju čast, ili ma i kod mrtvaca na bdenje, gde se pije i kolači jedu, pa da vidiš ko će pre kući. Vidićeš — okrene se licem Grguru — dok ne nabijemo ovaj traljavi zidić, nikad ga do mraka kući neće biti.

Grga je prvo gledao za svojim maljem, nije hteo da govori, jer je znao i onako, da čeka svada, ali osećanje mu ipak protisne:

— Pa da, on je gazda Sedam lanaca je doneo, sedamdeset hiljada u našoj kući potrošio. Mi smo, oče Jakove, sluge. Jakov besno zalupa maljem:

— Gazda!?! On je gazda sebi i njegovoj Margi, a ja sebi i Tonki.

Nastade stanka, što je ispunjena glasnim udarima maljeva. Nisu više bacali nove zemlje, nego su poslednji naboj udarali. Nisu se sporazumeli a znali su obadvojica, zašto i u mraku nabijaju.

Jakov se čudno i bunovno mislio. On je osećao od male na u sebi nemoć večnog tuđeg sluge. Otkad je znao sebe kao čoveka, on se uvek bojao neke bolesti, ili druge nevolje u kojoj bi bio nesposoban da sebi zalogaj privredi. A otkako je u ovom kasnom braku prešao doba u kom se mogao da nada potomstvu, on se sve više pribojavao starosti. Bojao se toga, da ne padne na tuđ prag. Doduše verovao je u pastorka, ali je to više bila jedna slabačka nada, da ga neće zaboraviti pseći pod staračku nemoć, negoli čvrsto ubeđenje. On je osećao uvek prazne šake bezemljaka i beskućnika i bojao se sve jače što su napori bili jaloviji. Bojao se golačke nemoći. Hteo je da nešto svoga oseća. Hteo je da se može nadati u svoj ušteđeni znoj. Hteo je da oseća pod stopalama tvrdo tlo, kad stane jednom njegova radna ruka.

Tonka sa zasukanim rukavima i rukama od testa kako je mesila, proviri u to iz kuhinje i viknu:

— Dokle će te vas dvojica, mrak se već uhvatio, a sad će doći i Tunc. Hajdete dole, pa da ukuvam već.

Jakov i Grgur ne odgovore ništa, samo stegnu zubima. Kad se Tonka uvukla u kuhinju Jakov prigušeno za njih dvojicu, ali silinom očajnog besa nastavi:

— Antun će doći, Gazda će doći, sve dok on ne dode neće doći večera se nežiuri, a mi nek nabijemo. Meni je već dosta ovog odkako sam došao u ovu kuću.

Grga se pričini kao da nije čuo, ali Jakov ipak nastavi:

— Ja i u službu, ja i u vinograd, ja i u kuću: ja sve znam i sve mogu. Ako treba kuću popraviti: Jakove, donesi kreča, Jakove, poruči pesak, Jakove, uradi. Vinograd li treba polevati ili okopavati: Jakove, i sinko Grgure, to vas dvojica znate. On ne zna ništa, on to nikod nije radio. On samo u službi čisti kancelariju, Činovnici ga šalju ovam onamo: čist gospodin poslužitelj. Kod kuće ne zna ništa.

Grga se sa ironijom nasmeje:

— E ima on pameti da se pravi lud. Kad mu daš štogod u ruke a on pokvari, tako da ga moraš oterati: ostavi Antune ti to ne znaš. A kako onda gleda i hvali te: o kako ti to dobro ide od ruke. Da, i kad treba vući iz vinograda on mora da ide šefu na stan, a za stolom se zna smejati na Margu: hej za ovim bi berićetan bio jedan bokalić. Tu ti ona skoči, a baba Tonka već nosi bokalić, samo da se „gazdi“ udovolji. Ili: čuješ ti, daj mi na duvan, — a tu odmah ima novaca i svega, a vi za svežanj duvanića morate da prosite. On je gazda.

Jakov ljutito skoči sa zida, poče ponovo da baca zemlju gore, Grgur stane, otegne svoje ukočene ruke i poče i nehotice da razmišlja. Iz kuhinje su mu dolazili ugodni mirisi pod nos, ali sada se počeo gaditi od njih. Jako preziranje Antuna, koje je sve više prelazilo u gađenje obuze mu dušu Mater Tonku je mrzio snagom obrazovane duše. Što je očuh Jakov osećao, to je on jasno vidio. Gazda Antun ima sedam lanaca zemlje i doneo je novaca, ali nije li on srazmerno već više protukao. Njemu niko ne sme ništa, iako bi ga on, Grgur mogao da smlati šakom kao slinavo pile. On što zaište to ima, a Jakov sve radi. Jakov i u službi i kod kuće i još s njim postupaju kao sa slugom. Već dvanaest godina kako zajedno žive i to tako teče. Majka Tonka neće da se razdeli od sestre Marge, a i ona je sestri sluškinja, ali bajagi ona vodi kuću. Ona ide po pijaci i naravno dovlači sve za kuću. Gazda i gazdarica, Antun i Marga, oni mogu sve, njihovo je sve. Tonka, Jakov i Grga nisu ništa, a jedna su kuća i Tonka kuću vodi. Tonki što je dobro ili nije, njoj je sve dobro, jer misli da ne bi mogla svoju kuću da vodi. Otkako je veći, Grgur se upustio u proračunavanje i vidio je da bi odeljeni mnogo bolje prošli. Imaju vinograda, polovina kuće je njihova i Jakovljeva plata. Otac Jakov ne troši, trezno i čuvarno se misli a „gazda“ koji dan ne pije?

Kad je Jakov stao sa bacanjem i naslonivši se na lopatu počeo da pogleda ka kapiji, Grgur je saopštio tok svojih misli.

— Oče Jakove, — oslovi ga — šta vi već ne rasećete to?! Moramo li mi biti zajedno? Svaki sebi i kud koji slatki moji i da vidimo ko bolje živi: pijani gazda ili trezni radnik?

Jakov nemoćno i besno zadrma lopatom:

— Mogu ti kad ti mater neće da se odvoji od njene rodene sestre!

Ono rodene Jakov sasvim pravilno naglasi, tako da to svako može razumeti ko zna stanje u kući.

— A ti vidiš da ti s mamom ne mogu pametno da razgovaram. Ona je naučila da je najpametnija u kući i tako to i ide — nastavi on, očajno lupi o zemlju lopatu i sedne na breg

do zavije sebi jednu. Grgur se zagleda u naherenu lopatu, kao da ga bogzna kako zanima to, hoće li ona da padne. Hteo je da kaže očuhu: pa dobro oče Jakove, ili ste vi čovek u kući, ili će majka uvek nositi šešir, ali se onda predomislio i sedne na daske ćutečki. Bio je još mlad.

Jakov je mrgodno zavijao cigaretu, iz kuhinje se čulo zveketanje posuda, a ispred kuće Margin jasan i visok glas kako se sa trećom susedkom preko puta razgovara. Svinje su se igrale po dvorištu, mrak se već uhvatio, one još nisu nahranjene i spraćene. kidale su detelinu, što je po celom dvorištu bila razbacana. Svinjac dabome nije bio pometen.

Sa ulice se čuo povik Margin:

— Eto čekam Tunišu, ne znam što sad tako kasno dolazi iz službe, pa da večeramo, Jakov i Grga nabijaju zidić, srušio se zimus, pa već sramota od sveta. Ja eto izašla da malo smetem s puta, a Tonka sprema večeru. Radimo... nikad kraja poslu.

Jakov se uputio u psovanje, ali ga preseče brzi zov Tonkin:

— Grga, ako imaš kada skoči mi po vodu, da rashladim prekrupu svinjama, Već je noć, a ja ne znam koje ću pre.

— A što ti je sestra živa, da sa komšijama mlati jezik — vikne preko leđa Jakov.

Tonka u žurbi nije ni čula, a Grgur polako siđe sa zida i sa velikom lupom pođe. Kad je doneo vode isto onako polako dođe do svinjca, uzme metlu i počne da čisti sa pokretima „ni meni ni tebi“. Jakov, kako je čuo i pušio svoj duvan ni ne maknu glavom, samo polako očima krene na Grgura i posle kraćeg vremena zapita:

— Zašto to meteš?

Grgur stane, isto onako ga pogleda, zatim se zagleda u prljavi obor i kao da njemu govori. progunda:

— Ne mogu svinji u ovakom prljavom oboru biti, a ko će ga počistiti? Ako ja neću da ga mama čisti?

Jakov ne reče ništa. Grgur ga pogleda i kao da se brani još doda:

— Tetka Marga neće, a mislite da će on uskoro doći?!

Iz kuhinje se čula užurbana lupa i naskoro istrče Tonka sa dva velika vedra prekrupe, dograbi kandžiju i rastera svinje, zatim hitrim trzajima izlije prekrupu pred njih, kako su nahrupile. Počela je da uređuje svinje i prljave ruke da čisti. Jedan komad je uživala kako halapljivo žderu, zatim pohvali sina:

— Vidi, vidi, dobro si uradio što si obor počistio, bar ne moram ja.

Grgur pogleda na Jakova, pogledom koji je govorio: ni-

sam li rekao? Jakov ljutito pljućne više duvana dvaput — tripot, uzme grudice i počne s njima da se baca kao dete. Gledajući za grudicama, jako otegnuto dobaci Tonki:

— Marga ne bi ni mogla pomesti svinjac, je li?!

Tonka se okrene kao da je tek sada primetila Jakova:

— A što je tebi opet, što zapinješ u moju sestru? Tebi nvek štogod nije pravo.

Jakov ne odgovori ništa, no ustane i počne stezati uža na stubovima. Tonka ode u kuhinju opere ruke i još doviknu Grguru:

— kad pojedu, sprati ih i nali im vode.

Grga sve uradi kako je mater zapovedila zatim pride zidu. Očuh je gledao u zid, gledao dugo, nepomičan kao kip, zatim iznenada, odlučno i naglim kretom skoči na njega, uze malj u ruke i poče da nabija nabacanu zemlju. Sin je gledao jedno vreme u njega mirno i sa razumevanjem zatim se i on pope na zid. Pljune u šake, dohvati malj i u tupom, ali jednekom ritmu poče da lupa. Sve je išlo nemo. Lupali su kao ljudi, koje je umor jako izmučio, ali je već prešao preko krize i sad rade polako, ali dugotrajno. Od besa. Rani mrak se počeo vedriti kao navešćavanje mesečine Dim se jasno ocrtavao svojom belinom i okolina se već umirila. Tupi udarci maljeva su se čuli već kroz noć.

Tonku iznenadi ova lupa. Pogleda napolje sa čuđenjem i kad zaista opazi na zidu dve neme prilike, koje su se kroz vedrinu crnile, nju to čudno kosnu. Slutila je šta se sprema.

— Što je vama, niste se dosta naradili danas? Ti matori, čitavu noć nisi spavo u službi, šta se prenemažeš sada. Dok ne radiš ne radiš, a kad se zaukaš niko te ne zaustavi. Nemoj posle da mi tu stenješ.

Jakov je samo i dalje nabijao čutke. Mesto njega odgovori Grga:

-- Samo još ovu zemlju da nabijemo, — ali to nije bilo istina.

-- Čudne ste mi vi delije — ode Tonka unutra odakle još vikne: — Žurite se večera je već na stolu. Nemojte da vam. .

Njih dvojica su bili gladni, išli bi već da jedu, ali kod su već dosad čekali, još će i ovo malo. Valjda će ga isčekati. I zaista tek se vruća večera zapušila na stolu kapija se naglo otvori i kroz nju veselo uđe šurak Antun, a iza njega se čulo kloparanje Marginih papuča i glas kako dovikuje:

— Izaćićemo još posle večere, a sad eto došao je. . .

Tune odmah se kapije više podvikne kao da je u svatovima no nazove:

— Dobro večer, evo ja.

Na to iz kuhinje odgovori prijatan glas Tonke:

— I lončina gra'. Dobro kad si tu, pa možemo svi večerati. Šurak odmah zaviri u kuhinju sa rečima:

— Eto došao bih pre, ali znaš kako je šalju me tamo, pa tamo i evo mraka.

Zatim priđe bliže zidu, pogleda ga pravo ćutećki, pa će na onu dvojicu:

— Kako ide, hoće li već biti gotov?

— Jakov prvo poravna nogom zemlju, udari nekoliko puta maljem i sa ironijom koja mu se otela, odgovori:

— Do božića valjda ćemo svršiti.

Antun ponovo pogleda zid, okrene se i ode u kuhinju sa rečima:

— Divan razgovor, valjda ga neće nedelju dana da nabijaju. Ovo zadnje je već rekao Tonki i Margi, koje su bile već u kuhinji. opsuje potanane i smrsi:

— Ne znam šta mu je, naduren je, reži na zidu. Ako se ljuti lako stim: neka lupi glavom o kamen.

— Ostavi ga, on je kao i ta njegova skorena mater. Do podne se srđi sam na sebe, po podne na ceo svet. Nemoj ni slušati na njega — prihvati Tonka.

— Ne slušam ja, ali ako mu je nepravdo što mora da nabija, lako i s tim: treba pogoditi ljude pa neka nabijaju.

— Lako je to pogoditi, same kad bi bilo za čega. Sve to staje novaca — umeša se Marga glasom koji je hteo da bude prekoran.

— Valjda će se još toliko naći u kući.

— Naći, naći, ali mogao bi i ti ranije da dodeš — pokuša opet Marga da ga ukori, ali je taj njen glas odavao šupljinu. No Tonka nije htela ni da se tim šupljim glasom dodirne Antun, jer je on imao običaj da na takvo nešto žestoko skoči i beskrajno psuje, našto je on jedino i bio sposoban. Zato Tonka odmah preseče razgovor:

— Ostavite sad razgovor, već kašike u ruke. I ti ga po ceo dan učiš — na Margu će još — i upućuješ kako bi bilo bolje i kako će da radi, a znaš da ne voli kad ga uče. Nije on na to navikao, a ni deran, pa nije čudo što se srđi.

— Šta ga ja učim. Nemoj ti mene... što sam samo lepo kazala, a on na mene kao besan, pa boga gazdaričinog, pa oca...

— Zašto sad ne dode da večera? Šta se prave sad? — primeti Antun izazivački kao da je on uvređen, ali ni ne dočeka odgovor, no se uputi u sručivanje večere. Tonka je još spremala nešto po stolu zatim i ona sede.

— Što ih ne zoveš? — opet će na nju Antun.

— Doći će već oni — kratko ona.

Jeli su slatko, barem sudeći po tome, da je kašika put od tanjira do usta brzo prelazila i po povratku u tanjir uvek zazvonila, kao da onima na zidu želi da da opomenu. Dva tanjira su se pušila, a ona dva na zidu su još kratko vreme nabijala.

— Kako je znao doći baš na večeru — tiho progunda na zidu Jakov. — Taj valjda gleda na odžak. Još pića kad ćemo svršiti. Ph! Ne bi ni morali ovo da radimo, da imamo novaca na daske, a imali bi da ne moramo da izvlačimo dugove, što je zimus napravio s njegovim bančenjima. Gazda neka pije, a dugove neka izvlačimo svi. Nabijaj ljudi Jakove i Grgure. Na drugu godinu kad ga voda podloče ponovo, a mi opet ponovo, a šurak Antun vesla kašikom, baca novac svircima i poji braću s vinom.

— Zašto se ne raskrstite s njima — sad je već bilo dosta i Grgi — ja još koja godina pa ću stati na svoje noge, a zašto da mi trpimo jedno đubre. Da vidimo šta bi sad gazda, kad polovina plate ode na dugove. Da nema vaše pa bi ga pitali sad.

Stari je vidio da mu se sin već zrelo misli, ali to mišljenje nikako nije večeras dobro došlo. Jer je i on večeras bio pun njega. Već godina gori ono u njemu, već godinama bi želio da samostalno živi i da diše bez tuđe noge na prsima. Njega u kući od kad je tu ne drže ni za šta, a što Antun kaže to je tako pa bilo pravo ili ne. Ako se Margi svada s Jakovom se svada, na njega više; ako se više na njega se više, a Tuniši ne smeju ni reći, iako onaj sve popije, iako čuda radi. Njega sve miluju i Marga i Tonka samo da je miran. Njemu se sve traži volja.

Nastavi će se

Stanko Govorković

Ironična uteha

*Danas sve ćuti.
Umiru moji mladi minuti
Radošću netaknuti.
Čudno je što plačem
A života koraci odmiču jalovi,
Ali čemu i plač?!
Ja sam samo nem, umoran
Kao mrtvi valovi
Neke bare.
Osećam da mi dani stare*

I da ću možda plakati
Što pesmom, cvećem, vinom i ženam
Nisam pozn'o otkucaj svaki
Ali ja sam samo nem i umoran.
Neznam zašto nisam veseo
Pa zašto bih onda žalostan prokleo?!
Neka, neka umiru mladi minuti.
Samo kad srce ćuti.
Ko kameni puti
U hladnoj noći.

Bartul Kujudžić

STRAH PRED SUTONOM

(IZ NEOBJAVLJENE ZBIRKE, ZLATNI SRP')

Upoznao sam je u tajni suton,
bunjevačke suknje od svilentina
titrale su kao moje oči večeras,
zvala se Augustina.

Suton prilazi, znam, misliće krenuti s njom
tom velikom galijom,
a ja ću misleći uludo ostati sam,
drhtaće duša k'o njen medalion.

Treptaće list od voća, simbol mojega eha
dok ulazi suton u logore,
u sanjama o njoj valjda ću i ja zaspati
kad mi se oči umore.

Blaško Vojnić Hajduk

Oblaci

Recite mi liho vi oblaci sivi,
Kuda da pobegnem iz ove goreine?
Duša bi mi htela da zna zašto živi,
U ovom će kalu besciljno da mine.

Vidite oblaci, ljudi su mi dali
Slučajno tako život jednog dana,
Pa sada ne znaju ko što nisu znali
Da mi je zbog toga duša otrovana.

Hoću razlog svenu, makar uz stradanja
Morao da tražim svoj život i sreću.
Oblaci, poćiću svama na lutanja,
Jer milost da tražim, ne mogu i neću.

A kada se otrgnem od svih ovih laži,
Ostaviću i vas, vi drugovi moji,
Diću se visoko, što mi duša traži,
Tamo gde zvezda pokraj zvezde stoji.

Tako ću na tome i nestati putu,
Ali ću znati zašto sam nestao;
Jer sam prezrevši tu sudbinu krutu
Ceo svoj život za nov život dao.

Bašić Franjo

† Pustim stazama

Jednoliko se njihalica klata
I nemilosrdno šapće:
Nestaju sati,
Nestaju sati
U nepovrat,
A ja se pitam,
Da'će mi život buduće dati
Nešto lepo,
Kad me je gonila sunovrat
Dosada.
On ne zna ko sam ja.
Čitava jedna posada
Na ukletom brodu
Da, ja sam usamljen lutalac
Što u bezmernom svodu
Nema kut smiraja.
Traži, traži
I kad ma i mrvu nade

Čami na mrtvoj straži
Pred lećom.
Sad u sobičku sedim sam.
Svetiljka škilji,
A spolja oko noći pilji
Tamno ko grabljivica.
Na vratu
Kamene udove spleo umor.
A na satu
Jednolično se njihalica klata
I nemilosrdno namiče:
Odmiču sati,
U nepovrat.
Nešto u meni kriknu
U zaglušeni naricaj:
O prva mladosti, o prva mladosti,
Puna nadanja i radosti
Još se jednom vrati
Još se jednom vrati!....
Al' sat hladno pevucka dalje:
Prolaze sati,
Poniru sati
U nepovrat.
A ti podi dalje
Čekaj i pati, pati.
Možda će život i tebi dati
Koju novu mrvu radosti.

A. D.

JOŠ OVAJ PUT...

— Breščanski Augustin —

Reci devojko bez srca znaš li da te još uvek volim,
da život moj bez tebe uzaludan jest.

Ljubavi?

Ne!

Da l' možeš preko svega što je bilo preći,
samilosnu, jednu reč mi reći:

Praštam!

*Od dana rastanka našeg, svako smo pošli putem svojih
vremena mnogo od tada je prošlo...*

*Kad nam se slučajno ukrste puti
očiju sjaj ti se gasi, reči za mene nemaš
i svaki susret takav, nemilom scenom smatraš,
čitam u očima tvojim.*

Ljubavi?

Ne!

*Reci da l' možeš bedniku
stihove koji, piso ti je često,
koji te još uvek jednako, iskrenom ljubavlju voli
da l' možeš toplo, od srea reći:*

Praštam!

To jedino od tebe još molim...

SMRT JEDNOG NESREĆNIKA

Umorno je bacalo sunce svoje poslednje zrake na „kolo“, što su vodili seoski momci i devojke na livadi najbogatijeg momka — Ive Polića. Oni kao da nisu primećivali da će noć uskoro ogrnuti sunčev dan crnim plaštom, sve su se više vrtili — opijajući se od veselja.

Ivina mati sa nekoliko seoskih žena sedela je podalje i posmatrala svoga sina, koji je bio glavni predmet razgovora svih prisutnih. Po očima se vidilo, da joj se duša sa nečim ogorčeno bori. Iako još dosta mlada, bore na čelu su govorile da je mnogo patila.

Njezin sin Ivo, bio je njen ponos. Radi njega je ova vesela družina i došla. Možda je to poslednji put da se Ivo tako veseli sa svojim drugovima i drugaricama; za tri dana odlazi u vojsku. Njegova vojska neće biti kao drugih, — ne, on želi da se posveti vojničkoj službi za uvek.

Ko ne poznaje Ivinog oca rekao bi: zašto Ivo ide u vojsku, valda bar on ima iz čega da živi, pa i onda, ako ništa neće da radi!? Tako bi svako rekao — samo da nije tu otac. Ali tu je on, koji i pored svojih godina, pored velikog sina — traži razonode kod tuđih žena — koje se kao takove ne mogu nazvati ženama! Njega ne interesuje njiva, niti rođeno dete. Kod svoje kuće je samo dotle, dok ne spremi nešto za prodaju. Snabdeli

se sa novcem, onda ga nema sve dotle dok ga ona, koja ga je držala dok je imao novca, ne pošalje po novi — da uzme od usta svoje žene i svoga sina. Takav je bio otac Ivin. Vino, raspuštenice i tuđe žene bili su njegovi ideali, a svoja kuća služila mu je samo kao neiscrpni izvor.

Iz dana u dan sve se više zanosio pijančenjem Ivin otac, ne pitajući ga nikada imali novaca za knjige dok je išao u školu — ima li odela za zimu. Kao da nije stario, sve veće i veće ludorije je pravio, a veliko bogatstvo se rasplinjavalo kao led pod toplim sunčevim zracima.

Ni danas on nije kod kuće. Već tri dana kako ga Ivo nije vidio. Ne mari on ništa, što će se sa sinom uskoro rastati.

Ivo se rodio kao prvenac. Nije znao za glad, ali ni sreću nije okusio. Otac ga je dao u grad da se školuje. Dobro je učio i lepo napredovao.

Bio je oduševljen na pomisao da će on, Ivo jednog dana biti veliki gospodin. Nije pitao majku, koja mu je redovito dvaput nedeljno dolazila, donoseći svega sa sela, šta radi otac i kako ponekiput ne dođe i on kod njega. Znao je već unapred kad vidi majku šta mu nosi: koliko novaca, koliko mleka sira i drugih zakuskih, kojih ima na selu. On od oca nije ništa tražio. Kao da ga nije ni imao. Njegova majka bila mu je i otac i majka. Zato ni ona nije spominjala Ivi oca, osim ponekad bi rekla:

— Ivo, pozdravio te tata.

-- Hvala — to je bio Ivin odgovor.

Dan za danom je prolazio, a Ivo je svršavao razred po razred i jednog dana izađe već kao svršeni mali maturant — položivši četiri razreda građanske škole i malu maturu.

Preko leta izašao je na selo i veselo proveo ferije. Već je odmor bio na isteku i Ivo je trebao za koji dan da krene opet u grad da produži školovanje. On je tako mislio, kao i njegova mama, pa se je već počeo i spremati za grad. No neko drugi, koji je i pored svega važio kao glava u kući, nije tako mislio i njegova je morala biti poslednja. Ivin otac je bio rešen da prekine Ivine školovanje i bez da je koga pitao za savet, ili da se sporazumeo sa Ivinom majkom, svojom ženom; on pozove Ivu poslednjeg dana, kad je ovaj hteo da ide u grad i bez objašnjavanja i uvoda naredi mu:

— Ivo, ti nećeš više ići u školu. Dosta je to za tebe. Znaš već dobro čitati i pisati, pa ne moraš više učiti. Ostani tu, pa ćeš nagledati radnike na imanju kad je posao, a i samnom ćeš na pijacu koji put, jer treba da se i tom naučiš. Neću ja sto godina živiti, a oni lopovi tamo varaju, ako neznaš pametno trgovati.

Ivu je ovo trglo iz njegovih sanjarija, no kako je bio još mlad nije znao kojim rečima da zamoli oca, da odustane od svoje namere, ali suze koje su navrle u oči bile su dovoljan protest protiv očeve odluke, jer je on brzo nastavio:

— Čuti! to će tako biti kako ja kažem i gotovo. Vidiš i ja nisam učio filozofiju, pa opet znam da vodim gazdinstvo.

To su bile poslednje reči očeve, koje su Ivu i danas potsećale na osoran očev glas, namrgodeno čelo i zakrvavljene oči.

Od toga doba prošlo je tri godine. Ivo je živio na selu, mučio se crnim mislima i često svladavao sebe od najgoreg. Majka mu je bila sve. On se samo čudio kako ona može da posmatra bez reči očev nerad i kako može da podnose sve očeve pogrde. Ustajala je u pola noći, ako je on došao i najlepše ga očekala, kao da dolazi u dvanaest sati u podne. Kadgod je on u njenoj blizini, bila je nasmejana i uvek spremna da pokaže svoje bele zube. Ivi je sve to bilo nerazumljivo, ali nije tražio ni od koga objašnjenja. Zašto tata nije takav? pitao se često Ivo. Zreo čovek, pun svega i opet tako pokvaren.

Ivo ga je često morao pratiti na njegovom lutanju. To su bili najteži dani za njega. Gledati kako mu otac prazni čaše, a „one“ mu krađu novac iz džepova. Naglo bi Ivo izlazio i sedao na kola, koja su znala i po nekoliko sati čekati na svoga gazdu. Sedeo bi na koli, posmatrao zvezde, a misli su mu se vrzle po vreloj glavi: ... kako su one sretne ... neznaju šta je bol ... Šta da radim?! Ja ne mogu ovde duže ostati. Ovo je mučenje čovečje duše! Ovo je mrevarenje morala! ... ako on postoji kod njega! ... Zar otac ovako da radi pred svojim sinom?! Pa čemu on hoće mene da nauči?! Da li me je zato zadržao na selu, da me muči?! Oh Bože! ... Zar nema ni malo stida?! Otac ... pijanica ... a sin mu kao i sirota stoka čeka pred vratima hoće li ga izneti polumrtva i baciti na slamu u kola ... „teraj“ čuo bi se kreštavi glas očev ... Ne! Ovako više ne može! Ivo se borio ogorčeno sam sa sobom, a znoj mu je curio po čelu kao posle pljuska kiše. Hteo je da ga ostavi, pa ode bez traga. Ali šta onda? U takvim slučajevima uvek bi ostajao pobeđen. Bleda majčina slika bi mu izlazila pred oči i kao da govori:

— Ostani sine mene radi. Vidiš tvoja mati kako trpi. Budi mi bar ti melem na moje teške rane. Popravi će se on, dok još malo godine pritegnu.

Ivo je bio dobar. Volio je svoju majku osim svega. Majčina suza je bila za njega biser i žalio je za njom, ako se prosula po bledom licu. Šaputao bih, kao da majci odgovara:

— Dobro majčice, ostaću. Tebi za ljubav. Samo ti nemoj plakati. Ja sam sretan kad vidim da si ti vesela. Trpićemo zajedno, biće nam lakše ... Ali jednog dana, ako se on ne povрати

na pravi put ipak ću morati otići. Upropastiće nas obadvoje, ako ovako još dugo nastavi, pa šta ćemo onda?! Ti ćeš ostariti, a ja sam neću moći toliko zarađivati, ako se već sada ne prihvatim kakvog posla.

Došao je dan da Ivo napusti očinski dom. Teško je bilo mu da nagovori svoju dragu majku, na pristanak da on postane vojnik — da nju napusti. Dugo ga je ona nagovarala, da nađe neko drugo zanimanje, kako bi bio bliže nje — bliže očinskoga doma. Ali Ivu je baš taj očinski dom terao daleko. Što dalje od njega. Što manje uspomena, tim sretniji život, tim mirnija savest — mislio je Ivo.

Žao mu je ostaviti majku, ali više nije mogao. Za oca nije osećao ni trunke ljubavi. Jer otac je mesto očinske ljubavi zasadio Ivi otrov u srce. Zato ga je Ivo pomalo i mrzio. Ne kao oca, već kao čoveka, koji je u izobilju postao obesani i misli da je najpametniji. Mrzio je u njemu čoveka, koji će kroz jedno izvesno vreme doći do saznanja, da je bio na krivom putu — i kajaće se. Tog pokajnika je on mrzio.

Dan pre odlaska Ivina, odigrala se između njega i oca poslednja scena. Ivo mu je saopštio da sutra odlazi i zamolio ga da bar ovaj dan bude kod kuće, kako bi se malo porazgovorili. Otac nije ništa odgovorio. Izgledalo je kao da žali za sinom. Ivo ga je posmatrao i pomisli da je sada ugrabio zgodan momenat i pokuša:

— Oče... zar vi ne možete... kao drugi? Vidite kako naši susedi, siroti, nemaju ništa i opet svi veseli, zadovoljni. A mi u našoj kući puni svega, kao da nam je mora pobila sve milo i drago. Vi na jednu stranu se zabavljate, a ja i mama na drugo brinemo za vas i kako ćemo izaći na kraj sa vašim dugovima. — Kako je otac još uvek ćutio i posle Ivinog zastanka, on produži:

— Eto ja idem u vojsku, jer ovde ne mogu više da ostanem. Pusta mi je kuća. Možda, ako bi ste vi prestali da živite tako kako sad živite, možda ako bi nas dvojica zajedno počeli raditi, te doveli opet kuću u red — onda bih i ja ostao. A i mame mi je žao. Ona je dobra i voli i vas i mene. samo vaš život će je premladu oterati pod crnu zemlju.

— Idi! Idi! i nemoj nikad da se vraćaš! Kad hoćeš svoga oca da učiš pameti, idi! Dosta su meni solili pamet moji roditelji. Ja nisam znao šta je to veselje, šta to znači biti srećan. Držali su me kao roba! Oženio sam se s kime su oni hteli, dali mi zemlju i kuću, pa zbogom! Sad hoću ja da radim šta mi je volja. Njih nema... mrtvi su obadvoje... Tebi sam dao i dozvolio da radiš šta hoćeš, a kad ti nije dobro — zbogom! Mogao

si da živiš, da budeš čovek. A kada ti ne treba sve što je lepo i dobro, idi! Idi i nemoj nikada reći da sam ti zlo hteo, ili da sam te ja unesrećio. Meni će biti dosta, a ti kad nisi hteo da sebi osiguraš opstanak od moga imanja, odlazi, odlazi tamo, gde misliš da će biti bolje. Meni ne trebaš!

To je bila sva ispovest Ivinog oca, okrenuo se i izašao.

— Oče!?! viknu Ivo za njim, ali ne dobi odgovora. Još dugo vremena je zurio u vrata, koja su se zalupila za ocem, slušajući kako majka grea u suzama, sve se nadajući da će se on ipak povratiti, ali on ne dođe.

Tako je izgledao oproštaj oca od sina. Tako je Ivo poslednji put razgovarao sa svojim rođenim ocem, koji ga je skoro — izbacio. Šta je mogao sada više čekati?! Znao je koliko vredi otac. Znao je on to još pre, ali sada je sebe potpuno ocertao. Dobio je Ivo jasnu sliku očeva karaktera. Vidio je on u njemu razbešnjela orla, koji je svoju mladost proveo u kavezu, kako hvata jaganjce i siše im krv; kako mrevari najsvetije i najmilije Ivino — njegovu dušu — njegov moral!

Te noći — poslednje kod očinskoga doma u toploj postelji, koju mu je njegova majčica namestila, Ivo dugo nije mogao zaspati. Prevrtao se, mučio, stvarao planove budućnosti, ali nikako da navuče san na oči. U jednom momentu hteo je da oceni stanje kuće u kojoj se on sada poslednji put nalazi, ali ni to mu nije pošlo za rukom. Uvek mu je otac bio pred očima. Nije mu dala mira očeva ispovest. Ta ispovest, koja mu je prikazana kao robovanje njegovog oca. „Nisam znao“... „oženio sam“... I sada on hoće da nadoknadi ono, što je u mladosti nedostajalo, jer mu roditelji nisu dozvoljavali da bude zadovoljan. Zašto su oni takvi bili? Da li su ga time hteli naučiti da bude čuvar kuće? Da li zato, da i on svoju decu tako uči? Nisu li oni nikad na ovo pomišljali, što je od njega i postalo. Sigurno ga onda ne bi ni držali daleko od drugih. On kaže da je dobar, samo su oni krivi, što sad mora da proživi ono, što je u mladosti, za njega bilo tajna.

Neće li se ikada to osvetiti?! Ili je to već kazna roditeljima, pa on zato provodi ovakav život i na kraju će upropastiti i sebe i ženu i svoje rođeno dete? Sve ovo prohujalo je kroz zažareni mozak Ivanov, kao na filmskom platnu: slika za slikom — ali bez odgovora.

A majka? Da li i njoj nisu dozvoljavali da se provodi i da se zabavlja u mladosti? Ako jesu, onda zašto je i njen život tako ogorčan? Pa ipak, ona je sušta protivnost moga oca. Ne, nju su morali puštati svagde, jer ona mi je uvek pričala, da se ne obazirem mnogo na oca, već treba da se zabavljam. Uvek bi govorila:

— Mlad si, treba da se prodeš. Da vidiš svet. Da vidiš kako je pokvaren u svojoj nutrini, pa ćeš se docnije kao čovek znati snaći. Da to je bila moja majka. koja je meni samo dobro htela.

S tim mislima se Ivo borio, i čekao da mu se sklope oči, da se smiri; jer sutra ga čeka dalek put i nova putanja života.

(Svršice se)

Marko Peić

O SLOBODI

Posle dugog posmatranja i zaključivanja došli smo do dubokog ubeđenja, da je poluga svih čovečanskih stremljenja za uzvišenim smeša osećaja i nagona koji se rodio sa začetkom prvog čoveka, a to je sloboda.

Ispitujući sve uticaje i pozive koji kreću čoveka da se bori za lepo, došli smo dotle da slobodno možemo reći: da je sloboda u najvećoj meri zastupana, ako već nećemo da kažemo, da je jedina. Putem dedukcije smo svuda i tragom svih pokreta ljudske duše ostvarenih u pokretima masa došli do klice iz koje sve niče, do pojma o slobodi.

Naravno, pojam o slobodi može da ima mnogo i mnogo vidova. Mi smo se ograničili na svega dva poveća u koje smo uopštili mnoge sporednije. I sa ona dva vida ćemo spomenuti nekoliko primera koji će gorepostavljenu tvrdnju i misao vodilju ovog skromnog rada, da potvrde. Naravno, kada dođe vreme pošireg i svestranog zaključivanja, moraćemo se osvrnuti na sve sumire.

Sloboda kao osnovica svih ljudskih koncepsija mora da se barem približno odredi, da se upozna njen sadržaj. Ona bi se mogla nazvati: zadovoljenje svih zahteva čovekovih. Međutim zahtevi moraju da imaju granica u nekom pogledu. Prvo sloboda prema prirodi može da bude potpuna. Drugo sloboda prema čovečjem društvu može da ide do datih granica. Ove granice se prostiru dotle dok pojedinac seže za potpunom ličnom slobodom s kojom ne udara u slobodu drugih. Dakle, lično potpuna sloboda, bez štetnih posledica za kolektiv.

Merilo granice sloboda, je sloboda samog kolektiva.

Da utvrdimo: apsolutne, do skrajnosti izvedene slobode bi bilo u odnosu prema vasioni, a u socijalnim odnosima sloboda pojedinca bi prestala tamo gde je početak sloboda osta-

lih pojedinaca, koja sloboda treba da je podjednaka kod svih jedinki.

Sloboda pak kolektiva se ogleda u skupu ravnomernih sloboda svih jedinki u kolektivu u odnosu na ovu jednu o kojoj je u konkretnom slučaju reč.

Kod određivanja granice slobodi, ona naravno dolazi u doticaj sa pitanjem o moralu, zločinu, pravdi i t. d. To postoji u ovoj stvarnosti. Ali ako pretpostavimo jednu idealnu slobodu svakog pojedinca, što bi značilo da je svaki pojedinac potpuno slobodan od svih ostalih, onda je jasno da ne mogu svi ostali dotičnom da naškode, te otpadaju pitanja morala i svega, To bi bilo u idealnoj slobodi. A sada još moral masa u izvesnom obliku pritiska i osude sredine brani slobodu pojedinca u ovom šturom obliku.

Sloboda od smrti, do drugih ljudi, od društvenih lanaca, sloboda osećaja, misli, sve je to osnov idealnog života o kome čovek jasnih osećaja i misli može da sanja.

Evo nekoliko primera u kojima je sloboda imala ulogu originalnog poziva za stvaranje.

Odakle i zašto su nikle prve religije? Religije su jedna osnovna duboka, nekad mistična, nekad filozofska težnja za slobodom. Ne posmatrajući ih tako kako su one danas već izgrađene u jedan red organizacija u kojima najčešće postaje jedni koji cede i jedni koji stoje spremni za mužu.

U načelu religije, kada se ona radala u duši primitivca, mističara mislioca, pesnika i organizatora, ona je nikla iz spontanog teženja za slobodu. Osloboditi se prirode, one tajne sile koja ga je na svakom koraku iznebuha stezala i šibala, a koju on nije shvatao, to je bila osnovna koncepcija tvorca prvih religija. A uporniji mislilaca i organizatora, koji su realistički posmatrali socijalne nedaće i u cilju lečenja istih osnivali veze, nalazimo težnju za socijalnim oslobođenjem čoveka kao uzročnu misao, a samu vezu kao sretstvo. I na kraju: sve veze su sretstvo, za kojim se krije cilj.

Religije koje kao glavnu brigu nose pitanje zagrobnog života, one se staraju za slobodu barem duše čovečje u onoj oblasti gde telesni život čoveka pada skrhan u robiju neobjašnjene sile. Isto tako sa sankcijom zagrobne propasti duše one teže moralnom oslobođenju čoveka i zatiranju zla.

Čovek u konačnom zaključku možda teži za tim da savlada smrt uopšte, to konačno uništenje telesne, a po isvesnim mišljenjima i duhovne energije. Ali danas je, pa i od iskonskih vremena čoveku jasno, da je to zasada nemoguće. I religije su doskočile, da se u ubedenju, u jednom samovaspitanju koje vodi čak do samoobmane kao surogata stvarnosti za individuum,

oslobode tih večitih lanaca ukoliko one mogu; preciznije rečeno, da barem nešto, iako nesigurno i neodređeno, dušu oslobode od te sile. Dakle, ako se telo još ne da u besmrtnost, duša barem neka deli istu. To je jedna niža stepenica oslobodjenja od smrti: duša večito živi.

Prvo duša, pa i telo, čemu čovek u konačnom smeru i teži.

Religije koje propovedaju prelaz čoveka u ništavilo i one teže time slobodi čoveka i to potpunoj i na svoj način. Konačno ubeđenje postoji, tu; da se konačno oslobodjenje ljudskog života neće postići ni dugim nizom era, pa se sloboda i spas čoveka stiće u tome da on nestaje iz lanaca te neobjašnjene sile. Oslobodjenje od samog sebe, od egoizma i onog nagona za slobodom. Ubeđenje je da se dugim u beskrajnim čak erama neće čovek osloboditi tegobe, te sile, a ni nagona za slobodom, koji će biti dakle u beskonačnom nahodu u kom će uvek čovek da pati i da bi se to izbeglo, jedini put je uništenje čoveka. Tako on beži iz obruča te patnje. Opet i ipak sloboda.

Sve to ide za tim.

Da se spomenemo pacifista. To su ljudi puni upravo ushita za slobodom čoveka. U njima živi jedna plemenita težnja za oslobodenjem od jednog pritiska koji sedi na grudima čovečanstva od nedoglednih prošlih era. Oslobodjenje od jednog stroja, koji steže pojedince u kalupe, lomi u njima sve ono što uzdiže čoveka i tako ukolupljeno meso pored jauka pokoljenja i istorije šalje na klanicu, bez pogovora svojoj savesti. Zar ta nastojanja ovih ljudi nisu jedna od najplemenitijih? Zar nije sloboda čoveka ono što pokreće ovaj pothvat?

Red smo prenebegli, pa tako tek sada da spomenemo umetnost. Zamislite idealnu slobodu pravog genija. Umetnik, iznimno fina ljudska životinja koja tu slobodu najpunije oseća i nosi u duši, oko društvene stege ne brane da plod svoje duše seje u mase.

Umetnost je najidealniji plod ljudske duše. Ona je ovenčana sloboda, ona je od prvih sloboda do koje može svaki pojedinac da dode barem za sebe, no naravno ako ispunjava uslove koji čine umetnika.

Čovek, došavši do većeg razvitka i jasno razlikujući pritiske protiv kojih počinje da se bori, zadovoljava se prvo ovom idealnom-slobodom. Ne zato što bi bio skroman, nego tog radi što je načisto da je bolje da ima i malo nego ništa. Shvata on da mora da ide postepeno. Čovekova konačna težnja je zaista Ničeva moć. Čovek želi da zavlada svime i da kao vladar bude u celoj vasioni nezavisan od svojih sažitelja i od celog kosmosa što znači: slobodan do skrajnosti. To je prava težnja čoveka.

Ali prvo je da on bude ovako slobodan: da ne vlada ni nad kim, ali da ni nad njime niko ne vlada, t. j. da bude ravnopravan sa svim silama. I to je sloboda. To je prvi stepen u ovom smislu. Prvi deo one potpuno osigurane slobode, koja će se ogledati u vladanju nad svim. Vladanje prirodom, a ne samo jedna ravnopravna i pasivna sloboda od nje, to je pojačana i sigurnija sloboda čoveka.

Ovako eto čovek upražnjuje prvo one idealne duševne slobode, a posle tek materijalne. Dabome, slobodu samu po sebi datu on prvo prima onu koja je rukopipljiva.

Tako je bilo sa evolucijom društva. Nesumnjivo je da je čovek uživao prvo jednu slobodu. Ali to je bila sloboda borbijih i jačih jedinki, a one čovečanstva. Posle su došle zajednice koje su dale srazmerne slobode u nekoliko i prelazile dalje razne faze razvoja u kojima se pritešnjenost ponekih masa i njihovo uverenje uvek osećalo. Tu je ponovo uzela žed za slobodom. Revolucije. Sve društvene revolucije niču iz nezasipljive želje za slobodom propovedanjem i sprovođenjem neke društvene ideologije. Sve je to iz nagona za slobodom i za slobodu.

Sve, sve, sve: sloboda!

Iz ovo nekoliko misli, možda će se i moći nazreti koliko u današnjem vremenu znači pojam slobode. Ekonomska, socijalna, misaona i na koncu konaca ona apsolutna sloboda od prirode, pa je sve rešeno. Rešeno bi bilo pitanje, zašto čovek bitiše. Ali mi bi bili zadovoljni kada bi se rešilo i pitanje ovog našeg sitnog i svakodnevnog života.

Dr. Mehmed Kamelović

Zimski dah

Pogureno i teško ide starica, koja je nekad bila vesela, nasmejana i koja se nije plašila ni zime ni teškog rada. Prohujale su godine kao dah što nestane na hladnoći, a ona još nije ni osetila dobrotu ovozemnog života. Tešila se, zavaravala obećanjima i radila ništavne stvari. Niko zato nije ni znao za nju. A njene prijateljice su postale poznate i slavne. Ona ostala poštena, častoljubiva — ali i siromašna i ništavna. Još i sada je ubeđena da je njen rad nebrojeno puta bolji od njenih prijateljica, ali one su se žrtvovala i danas su na položaju. Ona

je volela... čisto... iskreno... Novac je za nju bio odvratn. A one su i to mogle. Njena ljubav nije bila po porudžbini. Nikad se nije za to pokajala.

Seća se vrlo dobro onih debelih, zajapurenih glavurda, koje su joj sve nudile, samo da postupi po njihovim savetima; jer sad mnogo posla imaju, neka dode po podne na stan, pa će komotno svršiti sve — i dobiće lepo nameštenje. To je bilo za nju ogavno. Da ona dozvoli klanje svoga tela tim podlim „trbo-njama“ — ne! Nikada! Pa ma radila najteže poslove, ali će zaraditi časno.

Prijateljice su joj davale savete, da se ugleda na njih, ali ona je ostala ona stara, uvek ista. Na sve njihove ponude ona je odgovarala:

— Radiću i zaradiću toliko da mogu pojesti koru kruha, a drugo mi ne treba.

I tako je prolazio život. Težak, pun krvavih rana, ali pošten i neumrljan nečistim delima. Bila je vesela i zadovoljna. Nisu je nikada videli tužnu, ili sa suzama u očima.

Sada je na kraju svoga života i očekuje svakog dana poslednjih zimskih dah, te da se oprostí za uvek kukavnog života. Više ne radi. Spremila je sebi za ziminu.

Skromno je živela — skromno čeka hladnu smrt. Živela je bez prijatelja, umreće daleko od njih. Takva je naša dobra starica.

Peić Marko

NA OBACI

Veče je bilo lepo, a mesec se otsjajivao svojim refleksom po širokom moru. Gore u gradiću na brdašcu kod crkve skupila se, kao i svako veče, grupa drugova i drugarica, koji su bezbrižno živeli i provodili svoje letnje dane onako, kao što ih provode ptice na nebu i ribe u vodi.

Peter Kajda, zvali su ga zato tako, što je večito pevao pesmu „Kajdu“, šalio se kao i svi i zabavljao okolo društvo svojim smešnim pevanjem i sviranjem na gitari i šalama, koje su on i njegov najbolji drugar izmišljali preko u maslinjaku, kad su neznajući šta da rade i kako da prekrate vreme, čitali jednu knjigu. Večeras je on posle nekoliko obaveznih pesama, na koje su mu se morali svi smejati, pitao:

— A znate li gde su cipele našeg fizičara?!

Mali dežmekasti mladić skočio je, planuo i razmlatarao rukama:

— Ti si bre lud! Ti ne znaš brzo da misliš. Znaš kako je kad čovek igra futbala on zaboravi na sve; tu ti se čovek prebaci i ne tiču ga se više brige ovozemaljske. To je jedno uzvišeno osećanje. Ti si bre lud...

Svi su se smejali, jer su znali da je fizičar, kad je hteo da igra futbol skinuo cipele i posle ih zaboravio na trgu, odakle mu neko od meštana digao, a on docnije obedio svoja tri sobna drugara, da su mu ih oni sakrili.

Zatim produži Kajda smejući se:

— Ne, ovo neće sigurno niko znati. Ipak zna li možda koja od gospođica, koje je sretstvo najbolje za šminku?...? Zbilja niko ne zna?! Je li moguće?! To ne znate, „fata“ — razume se.

Gospođica koja je to dan ranije konstatovala, nije se mnogo nervirala, samo je procedila:

— Ej Kajdo jesi... jesi...

— A gde su kupine najslade? produži Kajda. Pitajte samo jednu izvesnu gospođicu. Ta razume se u maslinjaku!

A gospođica koja je to poslepodne ne primetivši u maslinjaku nikoga, ni Kajdu ni njegovog najboljeg druga Milana, gde su gore čitali, ljubila celo vreme i milovala svoga maloga „operskog pevača“, a on kao magare podnosio strpljivo njeno pogleda i njeno milovanje, skoči i odbrusi Kajdi:

— Vi ste magarac, klippan i idiot!

Zatim je uzela pod ruku svoga maloga i otišla dole u kafanu na ples.

Svi su se smejali i vikali: odbi... odbi...

Zvuci zanosne muzike u krasnoj večernjoj prirodi dopirali su do ušiju veselih, sitih, od kupanja lakih i razdraganih visokoškolaca. I posle tako veselog i redovnog zadirkivanja jednih u druge, koje je moralo biti na programu gotovo svako veče, oni su se polako razišli. Jedni kao i uvek dole u kafanu na ples, to su bili oni koji su se više isticali svojom otmenošću kod devojaka, a drugi na obalu da tamo diskutuju o večnom i promenljivom i da se prepiru i svađaju „ko ume brže da misli“. To je tako trajalo sve dok ne bi naišla koja lepa meštanka, koju bi oni obasuli divnim žagorom i krasnim grčkim kamenčićima, od čega se ona nije ni branila.

Društvo se večeras razišlo od crkve, a Kajdin drugar Mile uspeo je da se izdvoji iz društva i ode na stene ispod odbrambene kule, odakle je mirno posmatrao dolazak i odlazak lađe

i talase kako ravnomerno i snažno udaraju o obalu. U stvari nije ga se to ništa ticalo. Bio je zamišljen. Samo je čuo i gledao kako na srebrnastom otsjaju mesečine plovi sama u čamcu vitka i divna kao vila, plavokosa devojka i peva operске arije. Bila je najlepša i najdraža devojka, koju je on poznavao. Glava Milanova bila je vruća. U duši kao da mu se nešto cepalo i kidalo. Gušilo ga je. Nije bio nikako miran. Osećao je da je bio zaljubljen. Ljubio je svim srcem onu koja je pevala. Premišljao se da li da zapliva na pučinu, da dođe u njenu blizinu i da joj kaže da je voli, toliko silno voli. Osećao se bedan prema njoj. Nije znao da li bi ona njega mogla da voli. Izgledalo mu je smešno da izjavljuje ljubav devojci, tako lepoj i tako visokog roda. I kad bi to učinio, izgledalo mu je da ipak ne bi bio spokojan. Mislio se on, on dronjo jedan, sin jednog običnog, sasvim običnog nadničara. On, koji je i sam preživljavao roman, koji je sa Kajdom u maslinjaku čitao. Taj roman mu nije baš ni davao nikako mira. Osećao se kao da je on „Martin“, glavni junak romana. Jadni Martin... O, ne, ne jadni. Zašto jadni, pitao se u sebi Milan. Ah, jadni smo mi, ja, moja okolina mislio se dalje Milan, mi sa našim praznim i beznađežnim životom, punim spletkarenja i podvala, nerada i podmuklosti. Ša radi ovaj svet oko mene? Ništa! Sunča zube. A čime se bavi? Podvalama! Ah, kako mi je formalizam ovog društva odvratn, kako mi je dosadan Kajda sa ovim njegovim vicevima.

I Mile je mislio samo na roman, koji je čitao danas poslepodne. On je video siromašnog, bolesnog studenta Martina, kako na smrtnoj postelji u trenutcima smanjene vatre misli na to, zašto mu je katkad neki odrastao čovek govorio, kada se još igrao „puteva i varoši“, kako si srećan Martine, što si tako mali, blago tebi, bar da sam ja toliki, što bih boleo. A zašto pitao je on. A svi su mu uvek odgovarali, samo, „tako“. A on je nekada mislio samo na to i čeznuo za tim da naraste visok, visok kao hrast, širok, snažan i mudar, pametan, toliko pametan da zna šta je to varoš, grad, svet, zemlja, bog i šta je to život, biti odrastao svršeni čovek? Milan je video Martina kako se bori sa zimom i vrućinom u isti mah, sa verom i bezbožjem, snagom retko fizičko obdarenom u čoveku, ali bednog prema udesu i pitanju šta je bolje život ili smrt. Martina neprestano goni misao, da li da prekрати jadni život sebi, a svo-

joj okolini nemir i nespokoj, a i neugodan trošak, koji cedi i uništava i inače slabu egzistenciju njegovih najbližih. Dok se on tako bori napolju hladna kiša i vetar. I on stalno pomišlja na to da izade napolje na zimu, vetar i kišu, da mu ovi preduprede smrt, pa da svrši što pre, kao svinje koje uveče znaju leći još zdrave, a ujutro ih nađu opružene sa ukočenom kičmom. Eto tako je i Martin osećao, kako mu je kičma ukočena... Otkuda sve te misli njemu, pitao se Martin. Zašto ga progone? on je tražio odgovora svuda, ali nije našao nigde. Ako uradi to, našta je pomišljao, znao je šta će kazati svet: bio je kukavica, slabić, bezbožnik, nije verovao da će mu patnje na ovom svetu doneti spasenje večno. Martin je hteo da čita, da piše, da svi znaju, da ni on sam nije znao zašto i kako, ali su ga većito gonile misli teške i takve o kojima je u društvu najbolje ne govoriti, jer su već kroz toliko godina i vekova zastarele i nerešive. Martin je zatim osećao čežnju za životom, za zdravlje za suncem i morem, za lepotom i ljubavlju, ljubavlju velikom i snažnom, kakvu je već nekad u svome sreću osećao prema jednoj devojci, ali koja to možda nije ni slutila. Ali sve je to ostalo Martinu zauvek nedostižno. Smrt ga je razrešila od nada i želja.

Milanu su odjedanput snažno navrle suze na oči. On se osećao razočaran u životu, propao i izgubljen kao i Martin. Opsova nešto gadno. On se osećao usamljen u svojoj okolini. On nije nosio svilene rukavice i nije umeo da laže tamo gde je potrebna istina. U ovom trenutku, on se osećao još najbliži Martinu. Martin mu je stalno lebdio pred očima. A u glavi mu je neprestano gorela misao:

Zaplivati i doći do devojke, koja je sama sedela u čamcu i pevala i reći joj da je ljubi, i onda skočiti i zaroniti duboko duboko čak do dna i nepojaviti se više nikada na površini.

Odjednom se Mile trgnu iz svojih sanjarenja, kad ču kikut devojke i glas: „nemoj tako Kajda boga ti...“ To se Kajda na večernjoj šetnji neprimetivši nikoga blizu šalio sa devojkom, koja je pronašla da je „fata“ najbolje sretstvo za šminku. Kad se približiše Mili, Kajda ponovi po stotiput citiranu mudrost, koju je čuo na jednom političkom zboru i povika na **Milana:**

— More ostavi, što ne dodeš brate na ples, tvoj je mozak i inače tako mizerne kategorije, da je apsurd komentarisati njegove enološke simptome na bazi psihomeokriteta i cela konstelacija i haosa puna mistifikacija tih tvojih lojalnih misli,

kada se ma i s najvećim pijetetom grupiše i paraleliše opet sleduje rezultat imaginacija, ali se neće dati mesta tim tvojim ugrejanim imaginacijama, nego samo lojalno i patriotskom čuvstvu iskrenosti i lojalnosti, jer je to alfa i omega svetske budućnosti.

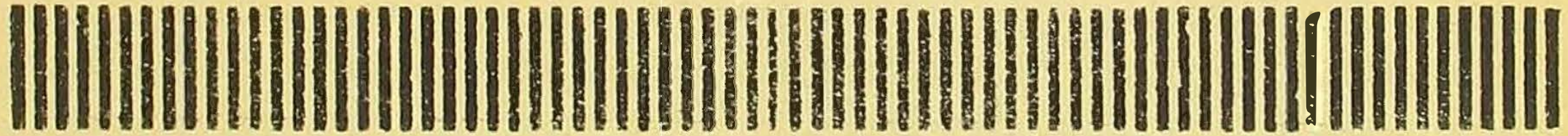
Mile se morao smeјati. A zatim se uzeše pod ruke svi troje i podoše u kafanu, gde se sviralo i pevalo. Igrali su, napili se i Kajda je morao da peva svoju pesmu „kajdu“. Milan se kao za trenutak otreznuo od svojih misli, koje su mu do toga časa kidale i lomile dušu. On nije više mislio na Martina i na visoko i nedostižno. A u uglu kafane mali dežmekasti mladić — fizičar — recitovao je svoju pesmu:

— Iz daleka tutnjiš i šumiš
Silno i neprelazno more!
O, doćićeš bolje i radosnije
Deci svojoj

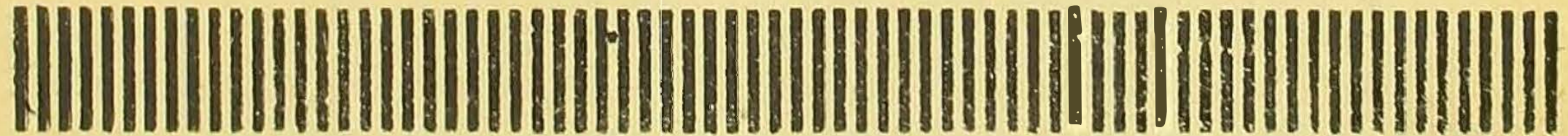
Grupa koja je bila okolo njega nije ni slušala samo je odobravala i klimala glavom, a na jednoga koji se glasno smeјao mali dežmekasti mladić je samo vikao i mlatarao rukama i nogama:

— Ti si bre lud, ne možeš ti da shvatiš pravu umetničku vrednost jedne pesme. Ti se bre... ne umeš ti brzo da misliš.

M. Hrvacki

ŠIRITE I PRETPLAĆUJTE SE NA „BUNJEVAČKO KOLO“

— ČASOPIS IZLAZI SVAKOG MESECA —

Vlasnik, izdavač i urednik: *Marko Peić*, Subotica, Radakova ul. 8. — Cena jednom broju 6 din. — Pretplata na godinu 60 din., na pola god. 30 din., Naš ček račun kod Pošt. šted.: 55.665.

DRUŠTVA I USTANOVE

KONCERT ČEHOSLOVAČKIH UČITELJA

Još nam je u svežem sećanju veličanstvena manifestacija, koju su priredili ove godine sokoli svih bratskih zemalja, a prošlog meseca smo opet imali jedan veoma lepi izražaj prijateljstva dvaju naroda. Poseta čehoslovačkih učitelja našoj zemlji bio je jedan od mnogih dokaza o bratskim odnosima jugoslavenskog i čehoslovačkog naroda. No oni nisu nam samo doneli pozdrave svoga naroda, nego su nam pružili na svome koncertu i retku priliku, da se uverimo i o njihovoj muzičkoj sposobnosti. Njihove pesme su nas dovele do još jačeg ubeđenja da smo prijatelji, jer takve pesme mogu samo oni pevati, u čijim žilama teče čisto slavenska krv. Njihov koncert je ostavio nam sećanje na jedno prijatno i nezaboravno veče — veče umetnosti i bratske ljubavi.

M. P.

UDRUŽENJE SVRŠENIH ĐAKA TRGOVAČKIH AKADEMIJA U SUBOTICI

U vremenu kada se pojedinac gubi na površini, kada traži zaštitu kod grupe, treba da se spomene i jedna zaista korisna organizacija, a to je Udruženje svršenih đaka trg. akademija u Subotici. Još mlado društvo, ali čiji se rad sustiže na svakom koraku. Zahvaljujući sposobnostima članova, društvo je uspelo da za kratko vreme okupi sve inteligentne mlade ljude i ako ovako produži, danas sutra, svi njihovi članovi biće osigurani u pogledu službe. Društvo je nekoliko puta priređivalo svoje čajanke, koje su uspevale na opšte zadovoljstvo svih posetilaca. Želeći ovome društvu uspeh u njihovom daljem radu, molimo ih, da produže kako su počeli i njihova će budućnost biti.

M. G. P.

OPET NEKOLIKO DIPLOMA

U oktobarskom roku diplomiralo je nekoliko mladih Bunjevaka i Bunjevaca, kojima najsrdačnije čestitamo na uspehu! Mnogo ste uložili truda, da steknete tu „hartiju“, pa se nadamo da vaše snage neće malaksati ni sada, jer vas očekuje jedna nova borba — borba za život. Budite istrajni u svojim namislima i uspećete. Želimo vam svaku sreću u vašoj budućoj službi, nadajući se, da ni onda nećete zaboraviti one, koji vas vole i iz čije ste sredine i pošli u svet.

Map.